

Společenský význam tradic v Kyrgyzstánu v porovnání s tureckými Kyrgyzy v oblasti Ulupamir

Eva Bosáková

Abstract

This paper deals with the influence of social traditions in Kyrgyzstan compared with the Kyrgyz village of Ulupamir in Turkey. The aim of the paper is to compare the influence of traditions in everyday life in these two places. The notion of tradition and the social significance of a pastoral society are influenced by the climatic conditions of the country too. Aspects of Kyrgyz traditions include the respect for religious practices and their relationship to religion, family and family ceremony, the organisation of society in everyday life, kitchen, and the preservation of Kyrgyz customs such as music, literature, crafts and influence pastoral tradition to everyday life. The conclusion is to evaluate the differences and similarities of selected Kyrgyz traditions.

Key words

Kyrgyz, tradition, habits, Kyrgyzstan, Central Asia, Fergana valley, Turkey, Ulupamir.

Úvod

Kyrgyzské tradice úzce souvisí s životem polonomádské společnosti. Kyrgyzstán je hornatou zemí, kde se většina území nalézá v nadmořské výšce nad 1 000 m. n. m. Revoluce v roce 1917 a následná kolektivizace přinesly změny, na které si kočovníci museli navyknout. Během kolektivizace docházelo k násilnému usazování kočovného obyvatelstva. V této době skupina vedená následně Rahmanem Kul chánem⁵⁰ odmítla žít pod sovětskou nadvládou, a proto utekla do Číny a následně do Afghánistánu. V Pamíru žili spokojeným životem mimo zájem Číny a Sovětského svazu do té doby, než se v Afghánistánu schylovalo k marxistickému převratu v roce 1978. Kyrgyzové nechtěli žít nadále obklíčeni komunismem, a proto odešli do Pákistánu. V nové zemi se jim nevedlo dobře, a proto si začali hledat přijatelnější domov. V roce 1982 ho našli v malé vesnici v horské oblasti poblíž města Erçiş na východě Turecké republiky.

Kyrgyzská republika byla po dlouhou dobu pod nadvládou Sovětského svazu, který ovlivnil jejich život, a s tím spojené tradice. Po rozpadu SSSR⁵¹ obyvatelé Kyrgyzstánu museli překonat přechod k tržnímu hospodářství. Lidé si zvykali na změny spojené s rozpadem,

⁵⁰ Rahman Kul chán (1913–1990) byl vůdce kyrgyzského lidu, který je vedl přes Čínu, Afghánistán a Pákistán až do Turecka.

⁵¹ SSSR = Svaz sovětských socialistických republik

kteř přinesly vlnu uvolnění. Bylo nutné zaplnit prázdno, které se objevilo, tudíž lidé začali hledat cestu k náboženství, historii a demokracii. Jako samozřejmý se jevil i návrat k tradicím, které byly dříve potlačované – mnohoženství, únosy nevěst.⁵²

Cílem tohoto příspěvku je porovnat vliv kyrgyzských tradic na každodenní život Kyrgyzů v Kyrgyzstánu a kyrgyzské vesnici Ulupamir v horské oblasti turecké Anatólie, kam utekli před hrozbou komunismu. K jeho zodpovězení je nutné se zabírat vybranými podotázkami, týkající se vlivu islámu na život obyvatel na jihu Kyrgyzstánu a tureckém Ulupamiru, podobností a odlišností kyrgyzské kuchyně za hranicemi Kyrgyzstánu, vlivu umění a řemeslné výroby na život obyvatel v Kyrgyzstánu a Ulupamiru a vliv tradice pastevectví na život ve zkoumaných oblastech.

Příspěvek vychází z výsledků střednědobých terénních výzkumů a materiálů získaných při návštěvě Kyrgyzstánu a Turecka. Důraz je kladen na kvalitativní metody – hloubkové rozhovory s respondenty více věkových kategorií. Kvalitativní údaje jsou doplňovány a prohlubovány sekundárními daty z literatury, internetových stránek a statistickými daty.

Střednědobé výzkumy byly vedeny formou zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů v anglickém, ruském a tureckém jazyce. Výzkum v Kyrgyzstánu probíhal v červenci a srpnu 2012 ve městě Oš v rodině Talipovových, zároveň se část výzkumu uskutečnila i v hlavním městě Biškeku. Otec Dastan Talipov vystudoval ekonomickou fakultu, ale pracuje ve skromném obchodě s oblečením v Kazachstánu. Matka Meerim je učitelkou matematiky na místní základní škole. Syn Ulukmyrza studuje na vysoké škole v Burse v Turecku. Malý bratr navštěvuje základní školu v Oši. Celá rodina mluví rusky, ale mezi sebou se bavili kyrgyzsky. Při rozhovorech byla zřejmá ostýchavost a počáteční nedůvěřivost. Sami sebe charakterizovali jako těžce pracující rodinu, která si vše musí zasloužit. Na Evropany hleděli jako na lehce vydělávající s malým počtem hodin v práci a velkými zisky. Kontakt s námi byl velmi omezený, jelikož otec a matka se nechtěli bavit s dívkami. Na druhou stranu rodina byla velmi milá a snažila se nám velmi pomoci. Pomocí techniky sněhové koule⁵³ jsme se seznámily s jejich přáteli Asanem Zhunusbekovem, Liliyou Shopokovovou a dalšími místními lidmi, kteří se nám snažili ukázat tradice a kulturu Kyrgyzstánu.

Terénní výzkum v Turecku probíhal v červenci a srpnu 2013. Před příjezdem do vesnice Ulupamir jsem získala kontakt na Hazmu Kutlu, jehož předek byl známý Rahman Kul chán. Získání kontaktu před odjezdem bylo důležitým krokem, poněvadž vesnice udržuje

⁵² HORÁK, Slavomír. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1472-4.

⁵³ Ziskávání kontaktů pomocí existujících kontaktů.

malý kontakt se světem. Veškeré sociální stránky o vesnici spravují lidé z větších měst jako Istanbul. Polostrukturované rozhovory probíhaly v turečtině, jelikož ve vesnici se mluví turecky a kyrgyzsky, někteří dokonce i farsí. Během léta Hamza Kutlu tráví čas v Ulupamiru, aby pomohl své rodině s hospodářstvím, ovšem přes zimu pracuje v tiskařské firmě v Istanbulu. Kromě Hamzy Kutly jsem přišla do kontaktu i s jeho rodinou, vzdálenými příbuznými a známými. Jeho otec je členem *aksakalı*⁵⁴ neboli soudů starších které řeší spory na úrovni místního společenství. Ve vesnici se nás ujala kromě Hamzy Kutly rodina starosty vesnice, která nám zprostředkovala kontakt na kyrgyzské a turecké učitele v místní škole. Při pobytu v Ulupamiru jsme se setkávali s místními lidmi všech věkových kategorií, kteří nás seznamovali s kyrgyzskou kulturou v tureckém prostředí.

Kyrgyzové v Turecku

Při sčítání lidu se občané Turecka nemusí hlásit k etniku, jazyku a náboženství, a právě proto je obtížné určit přesný počet příslušníků menšin. Celkový počet obyvatel Turecké republiky k červenci 2013 činí 80 694 485. Oficiální výsledky z roku 2008 udávají podíl etnických menšin kolem 18–30 % z celkové populace.⁵⁵

Turečtí Kyrgyzové žijí především ve velkých městech jako Istanbul, Ankara, Malatya a Eskişehir. Jedinou kyrgyzskou vesnicí v Turecku je Ulupamir, který se nachází na východě země v provincii Van náležící k oblasti Erciş.⁵⁶ Přírodní podmínky v Anatólii se odráží v zemědělství a chovu dobytka, jelikož neposkytují vhodnou půdu a podnebí pro chov jaků, mléka a medu. Místní lidé se nejčastěji živí zemědělstvím. K chovaným zvířatům patří zejména koně a ovce.

Podle Tureckého statistického úřadu v roce 2012 činil počet obyvatel Ulupamiru 1720 osob ve 415 domech⁵⁷.

Tabulka 1. Počet obyvatel ve vesnici Ulupamir mezi lety 2007–2012

Rok	2012	2011	2010	2009	2008	2007
Ulupamir	1720	1707	1713	1722	1829	1642
Muži	877	873	864	870	934	827
Ženy	843	834	849	852	895	815

Zdroj: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

⁵⁴ Do češtiny je možné přeložit *aksakal* jako bělovousý.

⁵⁵ *The World Factbook*. [online]. Central Intelligence Agency, 2012 [cit. 2013-11-06]. Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>>.

⁵⁶ Ulupamir je vzdálený od města Van 132 km a od města Erciş 32 km.

⁵⁷ *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları* [online]. 2007 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>>.

Vesnice se separuje od okolního světa a navazuje s ostatními převážně kurdeckými vesnicemi pouze malý kontakt. Vesnice byla ovlivněna ozbrojeným bojem na východě a jihovýchodě Turecka mezi Turkish Armed Forces (TSK) a Kurdistan Workers' Party (PKK) na začátku 90. let 20. století. V důsledku přítomnosti PKK byly v Ulupamiru vytvořeny s pomocí státu *koruculuk*, stráže. Jezdecký strážný systém byl zahájen roku 1985. V současnosti je ve vesnici celkově 186 *korucu* (strážců), přičemž vesnici hlídá při jedné službě šest až osm *korucu*. V podobě *korucular* se objevuje duch kyrgyzského „bojovníka“.⁵⁸

Turecko od počátku podporovalo příchod Kyrgyzů. Cesta Kyrgyzů na území Turecka nebyla jednoduchá, jelikož putovali přes několik zemí, než se usadili v turecké Anatólii. Ve 20. letech 20. století se Kyrgyzové přemístili do Číny, kterou opustili ve 30. letech, a přesídlili se do Afghánistánu. V roce 1978 odešli do Pákistánu a v roce 1982 se přestěhovali do Turecka.⁵⁹

Kyrgyzové se vyjadřují o Turcích jako o velkých bratřech, na druhé straně pro turecké Kyrgyzy představuje Kyrgyzstán jejich rodnou zemi. Kyrgyzové nepodlehli asimilaci a ponechali si své zvyky a tradice, o které pečují a snaží se je uchovávat pro následující generace.

Vliv islámu na život Kyrgyzů

Turecko i Kyrgyzstán jsou sekulární země, ve kterých je převažujícím náboženstvím islám. Ferganská kotlina⁶⁰ na jihu Kyrgyzstánu je považovaná za nejvíce tradiční a religiózní místo ve Střední Asii. Ovšem tradice kočovného života hraje v životě lidí podstatnější roli než islám.

Každý muslim by měl dodržovat pět pilířů islámu, základ náboženské praxe islámu. První pilíř víry *šaháda* by měla být vykonána minimálně jednou za život z plného přesvědčení a hloubky celého srdce. Šaháda zní: „*Lá illáhu ilá 'lláh, Muhammadu `r-rasúlu 'lláh.*“^{61,62} U Kyrgyzů v Kyrgyzstánu je těžké mluvit o víře z celého srdce, jelikož se více jedná o kulturní tradici a systém, jehož snahou je udržovat morální hodnoty. Situace u vanských

⁵⁸ Van'da Kirgiz süvari birligi. In: Milliyet Haber [online]. 2013 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://gundem.milliyet.com.tr/van-da-kirgiz-suvari-birligi/gundem/gundemdetay/14.04.2013/1693471/default.htm>

⁵⁹ KOKAISL, Petr. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-772-8, s. 130.

⁶⁰ Ferganská nížina bývá označována Babylónem Střední Asie. V dolině se nachází velké množství etnik, jazyků a rozdílných náboženství. Ferganská nížina se rozkládá na území tří států – Uzbekistánu, Tádžikistánu a Kyrgyzstánu. V Kyrgyzstánu se Ferganská kotlina nachází ve třech oblastech – Oši, Batkenu a Džalalabádu.

⁶¹ „Je jen jediný Bůh a Muhammad je jeho posel“.

⁶² *Jak se stát muslimem*. [online] Islamweb. 2010 [cit. 19. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.islamweb.cz/fatwy/fatwa.php?fatwaId=104>.

Kyrgyzů je odlišná, poněvadž nezažili dobu Sovětského svazu v Kyrgyzstánu ani Afghánistánu. Ulupamir se nachází na východě Turecka, které je považované za tradičně náboženskou oblast oproti západu země, což se také odráží v silnějším náboženském přesvědčení. V Ulupamiru se všichni obyvatelé hlásí k islámu, což podporuje i fakt, že vesnice je obklopena kurdskými a tureckými obcemi. Je nutné zmínit, že nadále nomádská tradice hraje významnější roli než islám.

Druhý pilíř islámu neboli *salát* se týká pěti modliteb denně. *Salát* dodržují zejména starší lidé, což se odráží i na návštěvnosti mešit. Mladí lidé chodí do mešity při významných událostech a na páteční *namáz*⁶³. Mladí lidé se většinou nemodlí pětkrát denně, jelikož nemají čas ve srovnání se staršími muži. Ulupamiřané tvrdí, že se modlí pětkrát denně jako správní muslimové, ovšem existují výjimky jako například Hamza Kutlu, který ne vždy dodržuje *salát* kvůli časové vyčerpání.

Třetí pilíř se týká povinné daně *zakát*, jediné trvale uložené dani koránem.⁶⁴ V Kyrgyzstánu rodina Kalipovových dodržuje placení *zakátu*, což pro ně představuje zanedbatelnou částku. Jsou si ovšem vědomi, že ne všichni muslimové si mohou dovolit platit daň. Věří, že dodržování tohoto pilíře je uchrání od špatností. Podle názoru Hamzy Kutly z Ulupamiru vesnice trpí chudobou a moc lidí si proto nemůže dovolit platit *zakát*. Názorným příkladem je sám Hamza Kutla, která sám sebe považuje za chudého. Měsíčně prý vydělává 200\$ v tiskařské firmě.

Saum je čtvrtým pilířem islámu. *Ramazan*⁶⁵ představuje devátý měsíc islámského lunárního kalendáře. Od východu po západ slunce v měsíci *ramadán*u by se muslimové měli zříci alkoholu, jídla, kouření a sexuálního potěšení.⁶⁶ V tradičnějších oblastech se lidé snaží dodržovat ramadán v kontrastu s Biškekem a oblastem na severu země (Čujská a Talaská oblast), kde lidé pijí a jí častěji během dne. Jako důvod uvádí, že Alláh pod pokličku nevidí. Ulukmyrza Talipov a jeho rodina dodržují půst. V jeho očích se nejedná o utrpení či nemožný úkol, protože tento druh činnosti mu přináší vlastní užitek a prospěch. I ulupamirští Kyrgyzové dodržují tento muslimský svátek. Všichni Ulupamiřané se shodli, že půst není jednoduchý, spíše těžký, ale spirituálně přináší neocenitelnou hodnotu. Je nositelem klidu a prospěchu uvnitř člověka, tudíž musí přinášet blaho celé muslimské společnosti. Zároveň má podle některých i blahodárné zdravotní účinky pro lidské tělo.

⁶³ Namáz je označení pro denní modlitbu.

⁶⁴ SARDAR, Ziauddin a Richard JANDA. *Islám: Náboženství, historie a budoucnost*. Brno: JOTA, s. r. o., 2010. ISBN 978-80-7217-628-1, str. 52 - 53.

⁶⁵ V české literatuře se uvádí ramadán.

⁶⁶ EMERICK, Yahiya. *The Complete Idiot's Guide to Understanding Islam*. Alpha, 2002. ISBN 9780028642338.

Pátý pilíř islámu *hadždž*, pouť, by měl vykonat alespoň v životě každý zdravý muslim. Doposud se nikdo z respondentů nezúčastnil poutě do Mekky. Cesta do Svatého města je relativně drahou záležitostí. Ulupamiřané odhadují cestu na 8000 \$ na osobu, ovšem připouštějí, že vnitřní hodnota je nenahraditelná a velmi cenná pro každého věřícího. V posledních letech *hadždž* vykonalo kolem 20–25 Kyrgyzů z Ulupamiru. Hamza Kutlu čeká na svou pouť do Mekky a modlí se za ni.

Jedním z nejdůležitějších míst pro věřící je mešita. Mešita představuje společenské a náboženské centrum. Islám nepožaduje, aby byli nutně přítomni v mešitách. Muslimové se mohou modlit na jakémkoliv místě otočení směrem k městu Mekka. Na druhou stranu pro muslimy je nejdůležitějším dnem pátek, protože je považovaný za den společné týdenní modlitby v mešitě. Na běžnou modlitbu není nutné u mužů přicházet do mešity, ale právě v době pátečního *namázu* je striktně doporučováno navštívit mešitu.⁶⁷ Při zemětřesení v roce 2011 byla zničena mešita v Ulupamiru, kam se i ženy chodily modlit. V současnosti probíhá stavba nové mešity, která by se měla dokončit do konce roku 2014.

K nejvýznamnějším svátkům patří *Orozo Ait*⁶⁸ a *Kurman Ait*⁶⁹. *Orozo Ait* je slavnost, která označuje konec ramadánu. *Kurman Ait* připomíná Abrahámovu ochotu uposlechnout obětování jeho syna. V dnešní podobě se vyznačuje obětováním berana nebo skotu.⁷⁰ Rodina sní třetinu jídla a zbytek rozdává chudým. Kyrgyzové se scházejí v kruhu rodinném. Ženy připravují jídlo, zpívají a radují se. V Ulupamiru ráno muži navštíví mešitu, po modlitbě vrcholí přípravy na samotný proces obětování ovce. Ovcí drží několik silných mužů a její oči jsou zakryté, přičemž je odříkávaná modlitba. Poté následuje její obětování. Rohy, kopyta a další nečisté části jejího těla jsou vhozeny do díry pro *haram*⁷¹. V Ulupamiru se obětuje zhruba kolem 100–140 ovcí během *kurban bayrami*. Část masa se rozdělí chudým sousedům, aby s nimi mohli sdílet radost během tohoto svátku.

Jedním z nejviditelnějších rozdílů mezi zkoumanými oblastmi je v požívání alkoholu. Kyrgyzská společnost začíná mít závažné problémy s pitím alkoholu a prodejem drog, důvodem bývají závažné ekonomické problémy a levná vodka z Ruska. Není ničím neobvyklým vidět Kyrgyzy pít alkohol již od rána. Ulukmyrza a jeho rodina nepije alkohol, samotnému připadá velmi hloupé, že ostatní Kyrgyzové ho pijí a nelíbí se mu to. Sám by zdražil alkohol o

⁶⁷ EXNEROVÁ, Věra. *Islám ve Střední Asii za carské a sovětské vlády*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1504-2, s. 56.

⁶⁸ *Orozo Ait* se v arabštině nazývá *Íd al-fitr*, v turečtině *Ramazan Bayrami* nebo *Şeker Bayrami* a v češtině slavnost přerušení půstu.

⁶⁹ *Kurman Ait* se v arabštině nazývá *Eid al-Adha* v turečtině *Kurban Bayrami* a v češtině svátek oběti.

⁷⁰ LUNDE, Paul. *Islám*. Praha: Euromedia Group k. s., 2004. ISBN 80-242-1093-2, str. 20.

⁷¹ *Haram* je arabský výraz pro hříšné či zakázané. Není dovoleno jíst mršiny, krev, vepřové a obětiny pohan-ským božstvům, maso mrchožroutů a masožravců, obojživelníků, hmyzu, dravých ptáků s pařáty a zvířat, které jsou usmrceny ranou do hlavy či uškrtených. Dále jsou zakázané alkoholické a opojné nápoje.

polovinu, aby si to lidé nekupovali v takovém množství. V Turecku je situace naprosto odlišná. Turecká vláda nepodporuje pití alkoholu hlavně na veřejnosti. Na východě země alkohol není běžně k dostání v supermarketech, samozřejmě existují bary a specializované obchody pro prodej alkoholu. Cena alkoholu je vyšší. V Turecku Hamza Kutlu nepije alkohol, protože je zakázaný jeho náboženstvím. Hamza vyjádřil svůj názor na velkou konzumaci alkoholu kvůli vlivu komunismu v 80. a 90. letech a tlak sovětské, nyní ruské populace.

Podobnosti a odlišnosti rodinných obřadů

Kyrgyzská společnost vyzdvihuje důležitost rodiny a příbuzenských vazeb, díky kterým je jedinec obdařen důležitým statusem. Pro kyrgyzskou identitu je jednak významné rodové, ale i zvykové právo. Pro každého Kyrgyze je velmi důležité patřit k určitému klanu, jelikož se členové v rámci jednoho klanu snaží navzájem podporovat. Kyrgyzové jsou pyšní na svou historii, a proto také vlastní relativně silné povědomí o rodové příslušnosti. Podle tradice *džety ata* by každý rodinný příslušník měl být schopný vyjmenovat sedm mužských příslušníků z předcházející generace rodiny. Pojem *džety ata* je známý všem Kyrgyzům, se kterými jsem se setkala. Téměř každý Kyrgyz tvrdil, že zná všech sedm předků, ovšem ne všichni je dokázali vyjmenovat. Mladý Kyrgyz Ulukmyrza si vzpomněl na svého otce Tynycha, praotce Talipa a prapraotce Toigonbai, na ostatní členky si nevzpomněl. Stejně jako jeho kamarád Asan, který nebyl schopný všechny vyjmenovat. Hamza Kutlu chápe jako samozřejmost, aby znal všech sedm předků a bez problémů si na ně vzpomněl a také poskytl část jeho rodokmenu. K jeho sedmi předkům patří Rahmankul, Abdülvahit, Ovalbek, Hudayar, Kasimbek, Atabek a Sultankul.

Vazby na rodinu jsou velmi pevné. Při zmínce o rodině se všichni hlásili ke svému rodu a původu, zejména Hamza Kutlu, který je pyšný na původ spojený s Rahmanem Kulchánem. U tureckých Kyrgyzů jsou zřejmé silné rodinné vazby, především při velkých rodinných oslavách a náboženských svátcích. V Kyrgyzstánu dochází v posledních letech k oslabování rodinných pout, což je důsledkem urbanizace, vnější a vnitřní migrace. Patriarchální rodina se pomalu přeměňuje na rodinu nukleární.⁷²

Nejdůležitější rodinnou obřadností u Kyrgyzů v Kyrgyzstánu i Ulupamiru je svatba. V současné době se rozeznávají tradiční a moderní svatby. Moderní svatbu upřednostňují spíše městští obyvatelé a ruské etnikum v Kyrgyzstánu. Tradiční svatba *toj* vychází z kyrgyzských obyčejů, které jsou v souladu se zákony rodinného práva. Kyrgyzové se

⁷² Population and Housing Census of the Kyrgyz Republic of 2009: Book I. Main social and demographic characteristics of population and number of housing units. Bishkek: National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2009.

od příchodu do Turecka potýkali s problémem endogamního manželství. Starší Kyrgyzové si nadále přejí uzavírání manželství v rámci jejich vlastního rodu, popř. s emigranty z Kyrgyzstánu. V současnosti si Kyrgyzové berou Turky, popř. Kudy, protože podle jejich mínění by se nemělo bránit pravé lásce. Pravděpodobně to je i důvodem, proč se na svatbách hrají kyrgyzské písně, na které se tančí turecké tance. V rámci oslav není pro vanské Kyrgyzy typické slavení *achuu bazar*, kdy rodina dívky dostane láhev vodky, aby zapila smutek nad ztrátou dcery. Pro turecké Kyrgyzy jsou důležitější okamžiky pití čaje a *namázy* během třídních oslav.

Únosy nevěst jsou fenoménem v Kyrgyzstánu. V kyrgyzštině jsou únosy známé jako *ala-kachuu* označující doslova sebrat a utéct. Tento čin je nezákonný od roku 1994, ovšem nadále je součástí života lidí v Kyrgyzstánu. Typickou situací je únos dívky z ulice, strčení do auta a odvezení do ženichova domu, kde se ji starší ženy snaží přesvědčit k přijetí manželství. Nasazením bílého šátku na hlavu vyjadřuje nevěsta souhlas se svatbou. Poté příbuzní ženicha navštíví dům dívky a přinesou jim ovci a sladkosti. Musí přiznat větu „Jsme vinni.“ Nevěstiny rodiče musí svolit se sňatkem, velmi vzácně nesouhlasí, jelikož by čest jejich dcery byla poskvrněna a hanba by byla spojená s celou rodinou. Únosy nejsou fenoménem pouze rurálních oblastí v Kyrgyzstánu, ale i relativně liberálního hlavního města Biškeku. Existují i fingované únosy nevěst, kdy ženichova rodina nemá na zaplacení *kalymu*⁷³, popř. únos nevěsty může snížit výši *kalymu*. V Kyrgyzstánu společnost toleruje novomanžele, a proto nemusí utíkat z vesnice, ba naopak ještě spolu žijí v jednom domě.⁷⁴

V Ulupamiru únosy nevěst nejsou běžnou záležitostí. Hamza Kutlu si vzpomíná pouze na tři či čtyři unesené dívky, jelikož jejich rodiny je odmítly provdat, a proto je muži unesli. Po obřadu *nikah* museli novomanželé utéci z vesnice. Hamza Kutlu ani neuvažoval nad únosem nevěsty, jelikož nemá dostatek finančních prostředků na svatbu a nikdo by stejně nepřišel, protože by se ženil s unesenou dívkou. Sám by na svatbu unesených žen nešel. Hamzovi Kutlovi přišlo zvláštní, že v České republice nemáme tradici unášení nevěst.

Polygamie (polygynie) je fenomén, který se objevuje v Kyrgyzstánu a lidé ho berou jako běžnou součást života, přestože je možné uzavřít legálně sňatek pouze s jednou manželkou. Přes nelegálnost mnohoženství nebývá místními lidmi morálně postihováno, ba naopak mnohoženství pro některé znamená zvýšení prestiže, jelikož si pouze bohatí muži mohou do-

⁷³ Kalym je výkupné za nevěstu.

⁷⁴ KALYBEKOVA, Asel. *Kyrgyzstan: Bride Kidnapping Not Just a Rural Phenomenon*. [online] *Eurasianet.org*, 2013 [cit. 19. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.eurasianet.org/node/66952>>.

volit více manželek. Je nutné zmínit, že nadále je v Kyrgyzstánu nejběžnější monogamní rodina.⁷⁵

Podle vzpomínek otce v rodině Talipovových byly v minulosti běžné sňatky s více ženami, ale v současných podmínkách si muži nemohou dovolit více než jednu či dvě ženy. Osobně by si nepřál mít více žen, jelikož je spokojený právě s tou svou jedinou. V současné době v Ulupamiru není běžné mnohoženství. Podle vyprávění otce Hamzy Kutly v Afghánistánu mělo kolem 15–20 *aksakalů* více manželek. Jeho dědeček byl ženatý se třemi ženami a otec Hamzy Kutly je synem třetí manželky.

Odišnosti kyrgyzské kuchyně

Tradiční nomádský způsob života ovlivňuje moderní kyrgyzskou kuchyni. Kočovníci snáze zachovávali a přemísťovali potraviny. Na koních a velbloudech se převáželo solené a sušené maso. Ze zvířat bylo možné získávat mléčné produkty. Velmi často se vařilo pouze v jednom velkém hrnci na otevřeném ohni.⁷⁶ Současná kyrgyzská kuchyně je ovlivněna kuchyní ruskou, čínskou, uzbeckou, tádžickou, ujugurskou i tureckou, tedy je obohacena o jídla jako boršč, pide apod.

Nejčastější přílohou k hlavním jídlům je chléb, který se jí téměř ke všemu (brambory, maso, rýže), ale dá se jíst i samotný se smetanou a *kumysem*. Chléb se připravuje na peci či na pánvi. Existuje mnoho druhů, ale nejběžnějším je *nan*, kulatý bochník nekvašeného plochého chleba.⁷⁷

Chov hospodářských zvířat jako ovcí, koz a koní je nejdůležitějším zdrojem obživy. Ze zvířete se využívá jednak maso, ale i kůže, srst, kosti atd. Základem stravy tvoří mléčné výrobky a mléko, ne maso, jak by se dalo předpokládat.⁷⁸ Za jedno z nejkvalitnějších mas mezi ulupamirskými Kyrgyzy je považované koňské maso.

Mezi nejznámější kyrgyzská jídla patří *bešparmak*, masová směs s nudlemi, *plov*, kombinace rýže, mrkve a masa, a *manty*, vařené taštičky plněné masovou směsí. V Kyrgyzstánu nalezneme *manty* velikosti pěsti, zatímco v Turecku jsou běžné *manty* ve tvaru kuličky.

⁷⁵ *In Kyrgyzstan, Polygamy's Rise Takes Its Toll*. [online] Radio Free Europe, 2014 [cit. 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.rferl.org/content/In_Kyrgyzstan_Polygamys_Rise_Takes_Its_Toll_On_Women/1977852.html>.

⁷⁶ *Kyrgyz Food Recipes*. [online] Our Food Recipes, 2011–2013 [cit. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.our-food-recipes.com/kyrgyz-food-recipes.html>>.

⁷⁷ *Kirgiz Mutfak Kültürü Üzerine Notlar*. [online] Turkish Cultural Foundation, 2011 [cit. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.turkish-cuisine.org/pages.php?ParentID=3&FirstLevel=19&SecondLevel=122&PagingIndex=0>>.

⁷⁸ KOKAISL, Petr a kol. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Кыргызстан и Кыргызы*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7043-772-8, s. 72.

Národním kyrgyzským nápojem je *kumys*, zkvašené kobyli mléko. Všichni Kyrgyzové mají silné povědomí o *kumysu* a s ním spojené pověry. Vypráví se o kobykách, které si vybírají nejlepší trávu a byliny objevující se pouze při měsíčním světle. Toto kobyli mléko chutná jako med a z něho vyrobený *kumys* se stává léčivým.

Kumys patří k velmi výživným nápojům, proto spolu s chlebem jsou základem stravy pastevců. Pro sytý oběd prý stačí pastevcům zhruba dvě misky cca 0,5 l *kumysu* a chleba s máslem. Při cestách na letní pastviny si ho připravují do zásoby, ovšem někdy *kumys* exploduje v plastových kanystrech, poněvadž proces kvašení stále probíhá. V horských oblastech Kyrgyzstánu je možné spatřit jurty s nápisy prodej *kumysu*, který si řidiči a ostatní cestující s oblibou kupují.

V Ulupamiru existuje silné povědomí o *kumysu* jako národním nápoji, ovšem sami *kumys* nevyrábějí. Turečtí Kyrgyzové ho vždy rádi ochutnají, ale přednost dávají *ayranu*, který si mohou lehce připravit doma. *Ayran* je směs jogurtu, vody a soli. Dnes můžeme *ayran* nalézt téměř kdekoli i v rychlém občerstvení, restauracích, supermarketech atd. Velmi oblíbeným nápojem je čaj. Jeho konzumace je velmi častá při návštěvách rodiny a přátel. V Ulupamiru Vám může být nabídnut čaj s mlékem, který často pijí na jihu Kyrgyzstánu. Kyrgyzští Kyrgyzové preferují zelený čaj, zatímco vanští Kyrgyzové upřednostňují zelený čaj. Pro turecké obyvatele je charakteristické pití kávy, ovšem tato tradice se nedotýká tureckých Kyrgyzů.

Pro ulupamirské Kyrgyzy hrají významnou úlohu ovce. Nejčastějším využitím ovce je výroba jogurtu, vlastní spotřeba a prodej ovce. Peníze z prodeje se použijí pro další účely. Skopové maso je velmi oblíbené mezi Kyrgyzy, např. v jídle *plov*. Nejčastějším využitím je vlastní spotřeba. Při porážce ovce se snaží zpracovat celou ovci, tedy i její kůži a srst. Z kůže vytváří kapsu či vak, neboli *cenés*. Kapsa udržuje stejnou teplotu, a proto se nejčastěji používá v zimě, aby nápoj vydržel co nejdéle. V kapse se může uchovávat i jogurt. Pro *cenés* je možné použít i kůži z kozy.⁷⁹ Oblast žaludku a vnitřností mladé ovce se očistí a nakrájí na malé kousky. Tyto kousky se smíchají s krémem *kaymak*, a tak vznikne *miske*, které je možné uchovávat v *cenés*. K této směsi si Kyrgyzové berou sušené jogurtové koule či kuličky známé jako *kurut*. *Kurut* zaujme nejprve svou pronikavou vůní, která se rozléhá po celém okolí.⁸⁰

Kyrgyzové jsou velmi pohostinní lidé. Při pozvání kyrgyzské rodiny k večeři je vhodné sebou přinést malý dárek v podobě květiny či ovoce. Při večeři by se mělo jídlo držet pouze pravou rukou. Na konci jídla si Kyrgyzové přiblíží ruce k obličeji a táhnou je dolů,

⁷⁹ HOPKINS, Ben. Ölmüş Bir Koyunu Değerlendirmenin 37 Yolu. 2006.

⁸⁰ *Tatar yemekleri: Kurut*. [online] Tataryemekleri.blogspot, 2010. [cit. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://tataryemekleri.blogspot.cz/2010/12/kurut.html>>.

jako kdyby si umývali obličej, a zároveň recitují slovo *amin*, tj. muslimský ekvivalent ke slovu *amen*.

Na severu Kyrgyzstánu se stále více objevuje stolování u stolu, zatímco na jihu je stále běžné jíst na zemi. V Ulupamiru jsme během večeře seděli na zemi, na které byl rozprostřený ubrus plný oříšků, sladkostí a ovoce. Při večeři jsme seděli pouze s prarodiči a rodiči, přičemž děti večeřeli v jiné místnosti. Při vzpomínkách prarodičů na Afghánistán a Pákistán si pochvalovali dostatek jídla v Turecku. Kyrgyzové v Ulupamiru si vyrábějí vlastní produkty jako chléb, sýr, *ayran* a snaží se být soběstační ve vlastní produkci.

Vliv tradice pastevectví

Kočovnícký život byl úzce spjatý se zvířaty. Mezi pastevcí a zvířaty se utváří úzký vztah, a proto jsou pro Kyrgyzy v Turecku i Kyrgyzstánu zvířata velmi důležitá. Pastevci milují zvířata, starají se o ně a přináší jim obživu. Na druhé straně zvířata jsou na nich také závislá, jelikož je chrání před nebezpečím.

V současnosti k nejdůležitějším zvířatům v Ulupamiru patří koně a ovce. Při příjezdu do Turecka byli Kyrgyzové obdařeni několika kusy jaků od britského spisovatele, ovšem *aksakalové* si nemohli vzpomenout na jeho celé jméno. Podle místního pastevece, jenž převzal práci po svém otci, který ji vykonával 37 let, jaci sloužili v Ulupamiru pouze pro krmení a nepřinášeli nic významného pro vesničany. V prvním okamžiku si vychvaloval pamírské jaky, kteří byli divocí, ale těžce zvladatelní. V Ulupamiru jaka považuje za nezajímavé zvíře, jelikož z něho nezískává nic důležitého. Ve vesnici žilo pouze 10 jaků, ale strádali, a proto je věnovali do zoologické zahrady v Turecku. Hamza Kutlu vzpomínal, jak jako malý jezdil na jakovi, ale jednou spadl a zlomil si ruku. Kromě jaka jezdil také na ovcích a oslech.

Téměř všichni Kyrgyzové zvládají jízdu na koni. Koně jsou využívány pro hospodářské práce, ale jsou důležití i pro národní hru *kökbörü*, které se účastní jen ti nejdovednější a nejsilnější jezdci. Principem hry je, aby jezdec nebo celý tým dostal mrtvé tělo kozy jako první přes cílovou čáru, tzv. *pattu*. Hraje se na prostorné ploše s 50 hráči, ale často se jejich počet pohybuje přes 100 jezdců. Před vypuknutím hry hráči odříkají modlitbu „*Omiin*“ (Amin!). Hra je populární nejen mezi jezdci, ale i diváky, kteří ji sledují s velkým zaujetím.⁸¹ Diváci v Ulupamiru skandují při získání bodu „*Chap, chap, azamat, chynygy jigít eken, kem bolboo! Jed' na koni co nejrychleji, dobrá práce, opravdový mladý muž musí pokračovat a držet krok s ostatními.*“ V tradičním pojetí hra může probíhat i několik dní, ale během turnaje většinou trvá jen omezenou dobu, nejčastěji 4 - 5 hod. *Kökbörü* se hraje

⁸¹ LAMBERT, Larry B. *Buzkashi* [online] 2010 [cit. 15. 11. 2013]. Dostupné z: <<http://www.afghan-network.net/Culture/buzkashi.html>>.

při významných příležitostech a oslavách, zároveň existuje mistrovství světa a liga v této hře. Národní tým Kyrgyzstánu pravidelně uskutečňuje mistrovství světa v tomto sportu. Kromě Kyrgyzstánu dalšími týmy *kökbörü* jsou Rusko, Indie, Německo, Japonsko i Turecko.⁸² V Turecku mají národní tým *buskhashi*⁸³, který je složený z Kyrgyzů. Kapitánem je Alpaskan Kutlu. K úspěšným týmům *buskhashi* kromě Turecka patří Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán. V srpnu 2013 starosta Ulupamiru odjel společně s jezdci na šampionát *kökbörü* do Kazachstánu. Podle Hamzy Kutly mají v Kyrgyzstánu i místní soutěže, kterých se účastní i ženy. Hamza Kutlu hrával *buskhashi* v mládí, nyní je podle jeho slov líný a dává přednost pozorování a povzbuzování mladších mužů.

Pro Kyrgyzy je chov ovcí významnou součástí života. Od doby odchodu vanských Kyrgyzů z Kyrgyzstánu se jejich život točil právě kolem tohoto zvířete. Haji Rahman Kul vlastnil mnoho ovcí, ale zároveň vždy pamatoval i na chudé, a proto jim dával ovce pro jejich potřebu, jinak by bez jeho pomoci nepřežili.

Ovce jsou i důležitou součástí muslimského svátku *Kurban Bayramı*, jelikož jsou obětovány. V Pamíru v období zimy bylo zabito kolem 150–160 ovcí. V současnosti se v Ulupamiru pohybuje počet ovcí na tento muslimský svátek kolem 40–100 ovcí, které obětuje starý muž přezdívaný jako „*ovčí zabiják Ulupamiru*“. Kromě svátku *Kurban Bayramı* se ovce obětuje při narození dítěte. Při narození mužského potomka se za 40 dnů od jeho narození zabije druhá ovce na jeho počest. Oví kosti se používají pro populární hru *chuko*.

V Ulupamiru žije starší muž ve věku 71 let, jež se stará o zvířata, přičemž za to dostává část peněz. Přípravuje pro ně krmení, pase je a stará se o jejich bezpečnost. Svou práci přezval po svém otci, který pečoval o ovce v Afghánistánu. Starší muž vypadal mnohem mladší, než byl jeho skutečný věk. Sám to připisuje studenému počasí v Pamíru. Nyní je v Turecku spokojený, zvláště pokud si vzpomene na život v Pákistánu. Jediné, co mu vadí, jsou finanční problémy, protože by rád navštívil otce, matku a další příbuzné v Afghánistánu. Jeho dvěma sny je modlení se za zdraví rodičů a návštěva Pamíru.

Vliv umění a řemeslné výroby

V nomádském způsobu života hrálo umění důležitou roli, jednak protože zabezpečovalo praktické využití, ale zároveň mělo i dekorativní účel. Umění je možné předávat jednak

⁸² *The Kyrgyz horse: Kyrgyz customs and national traditions*. [online] Oriental Express Central Asia 2003–2014 [cit. 25. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kyrgyzstan.orexca.com/horse.shtml>>.

⁸³ *Kökbörü* je známé také jako *Kuk Pari*, *Kok-Boru*, *Kök Berü*, *Ulak Tyrtys*h a *Ulak Tartys*h. V Afghánistánu, Tádžikistánu a mezi persky mluvícími národy se spíše hovoří o *buzkashi*, v Turecku hru označují jako *cirit*.

materiální stránkou, ale také je součástí nejrůznějších tradic jako např. svatba. Dodnes se umění předává z generace na generaci v podobě výroby koberců, hraní na hudební nástroje, povídání si legend atd.

Podél cest v horských oblastech Kyrgyzstánu je možné vidět postavené jurty, u kterých pastevcí nabízejí různé produkty jako *kumys* či *kurut*. Jurta je pro kyrgyzský národ víc než pouhé pohodlné obydlí. V současnosti je jurta nedílnou součástí kočovných lidí a pastýřů ve Střední Asii, protože představuje nejlepší typ přenositelného obydlí, tedy snadno rozložitelného a přenositelného. Ve městech lidé nevlastní jurty kvůli problémům s umístěním a relativně drahému pořízení, a tudíž si je pronajímají na význačné slavnosti jako narozeniny, svatba apod.

Turečtí Kyrgyzové nazývají jurtu bílým domem. Staří vanští Kyrgyzové vzpomínají, jak postavili jurtu na pláni Malého Pamíru a dívali se na hory, které je obklopovaly. Hráli na *komuz* a zpívali, zatímco se jejich stáda pásala. V současnosti je možné nalézt v Ulupamiru pouze dvě jurty, které slouží celé vesnici při nejvýznamnějších slavnostech a událostech.

V jurtě se nachází proslulé a bohatě zdobené koberce vyráběné z plstěného materiálu. Nejznámějším kobercem je *shirdak* s motivem *kochbar* neboli beraní rohy. V Kyrgyzstánu mnohé ženy považují tkaní koberců za složitý proces. Dlouhou tradici výroby koberců převzaly dívky z oblasti Van. Za pomoci turecké vlády vznikl v Ulupamiru dům, kde se tká jiný druh koberce, tzv. koberce *hereke*. K nejznámějším ulupamirským kobercům patří *Çeşmibolbol*, který všichni chtějí mít doma. Koberce jsou inspirované přírodou a zvířaty. Výroba koberce v průměru trvá pět měsíců. Podle vanských žen by se každá dívka měla naučit vyrábět koberce. V domě pracují převážně mladé dívky, které jsou schopné se naučit celý proces za dva až tři týdny. Teprve osmnáctiletá dívka popsala výrobu koberců jako velice jednoduchou záležitost, kterou se naučila za čtrnáct dnů. Během samotného procesu si zpívají kyrgyzské písně. Po dokončení koberce ženy cítí smutek, ale zároveň i radost, protože koberec bude někomu sloužit a obšťastňovat další lidi.

Ženy mohou pracovat ve vesnici a nemusí se vzdálit od muže ani dětí. Setkávají se s kamarádkami, což je podle nich lepší, než aby seděly samotné s dětmi doma. Kyrgyzské ženy jsou vděčné, že mají tuto práci, jelikož k největším problémům Ulupamiru patří chudoba. Aise pracuje v domě čtyři roky a velice miluje svou práci, ovšem vyjádřila i pochybnost nad jejím dalším osudem, protože existuje velká pravděpodobnost jejího zavření kvůli dlouhodobé krizi. Část příjmů obyvatelů vesnice je z tkalcovských stavů, které byly zakoupeny tureckou bankou Sumerbank právě k výrobě koberců. Dívky navzdory velkému chladu

v zimě, teple v létě a špatným podmínkám v dílně, jsou úspěšné ve výrobě kvalitních kobereců a jejich prodeji na trhu.

Kyrgyzové v Ulupamiru následují tradice pamírských Kyrgyzů. Z Pamíru se naučili vyrábět boty. Mezi zručné a vzdělané kyrgyzské ševce patří Usta Asan a Vahap. Jejich boty jsou kvalitnější a levnější než boty vyráběné v továrně, a proto se prodávají velice rychle. Skoro každá rodina se věnuje nějaké řemeslné činnosti, která se pečlivě předává z jedné generace na druhou, např. mistři, umělci a řemeslníci vyrábějící ze dřeva a kovu lžíce, talíře, rýče atd. Ženy vyrábějí tkané podložky a rohožky, jezdecké brašny, ruční tašky, jezdecké oděvy apod. V Istanbulu se 10–15 rodin věnuje výrobě kůže a následné řemeslné výrobě. V Malatyji se zabývá kožedělným průmyslem zhruba 10 kyrgyzských rodin.⁸⁴

Mezi Ulupamiřany najdeme i slavné umělce. Abdumalik Kutlu a Muhammed Akbar Kutlu, synové Haji Rahman Qula chána, se věnují malířství a sochařství. Jejich díla jsou vystavována v Afghánistánu, Pákistánu, Německu, Belgii a dalších zemích. V současné době tito dva mistři pracují v The Turkish Handicraft Research and Application Center of Yuzuncu Yil University.⁸⁵

V Ulupamiru si vyrábějí a šijí tradiční oděvy, jelikož dbají na volbu vhodného oblečení, zejména ženy. Východní oblast Turecka kolem jezera Van je pokládána za tradiční oblast, takže ženy nosí oblečení přikrývající ramena, kolena a vlasy. V Ulupamiru ženy nosí tradiční šaty doplněné šátkem zakrývající vlasy. Ulupamirské ženy se vyjadřují o vlastních mužích jako o Kyrgyzech oblečených v tureckých šatech s čepicí *kalpak*. Společenské prostředí na východě Turecka pomáhá udržovat muslimské tradice. Bílá barva u žen symbolizuje jejich provdanost. U muslimských dívek není vhodné, aby nosily sukně či byly nepřiměřeně oblečené. Sám Hamza Kutlu zmínil, že v Ulupamiru chodí ženy vhodně zahalené. Pro většinu mužů ve vesnici je charakteristický *kalpak*, který je nepostradatelný i pro Hamzu Kutlu a nerad ho sundá z hlavy.

Lidé v Kyrgyzstánu nosí různé druhy oblečení. Ve vesnicích je možné pozorovat ženy v tradičnějším oblečení, jako jsou dlouhé sukně, šátky apod. Ve městech spíše převažuje moderní oblečení před tradičním. Muži nosí více kalhoty než džíny. Je možné si všimnout, že Kyrgyzové se oblékají elegantněji v každodenním oblečení v porovnání s evropskými zeměmi. Na druhé straně je možné vidět muže oblečené v teplákové soupravě na fotbalovém zápasu či na koncertě v music hall. Ve městech ženy nosí i průhledné halenky a vysoké podpatky během dne. Pro Kyrgyzstán není příliš charakteristické přepírání si svátečního oblečení

⁸⁴ KAYIPOV, Sulayman. Ethnological Review of the Van Kyrgyz. *International Journal of Central Asian Studies*. 2010, č. 14.

⁸⁵ KAYIPOV, Sulayman. *c. d.*

každý den jako pro západní země. Je možné si všimnout kolegů či spolužáků, kteří nosí stejné oblečení celý týden v řadě. Není to známkou toho, že by neměli dostatek oblečení, ale jejich kulturních zvyklostí.

U každého národu šperky hráli podstatnou roli zejména v životě žen a dívek. Příkladem mohou být zasnuby, kdy matka ženicha dává náušnice nevěstě. Téměř od narození dívky nosí náušnice, brože, náramky a náhrdelníky pěkných vzorů, barev a tvarů. Vše doplňují zlaté výšivky a hedvábí. Pro kyrgyzské šperky jsou charakteristické náhrdelníky z korálů, drahých kamenů a tyrkysu. Zájem v barvě měl podtrhnout dojem živosti. Ušní kroužky byly často zdobeny malými přívěsky a řetízky, pro které byl typický komplikovaný vzor. V dekoraci se často používaly celé sítě vyrobené z korálků, které byly připojeny k přívěskům z mincí. Tvary přírodních motivů inspirovali moderní klenotníky, kteří se navrací k jejich používání ve špercích, oblečení a dalším umění.

Při řemeslné výrobě Kyrgyzy provázejí zvuky *komuzu*⁸⁶ a zpěvy kyrgyzských písní. *Komuz* je třístrunný nástroj hruškovitého tvaru, krk a hlava je vyrobená z jednoho kusu dřeva, obvykle meruňky, jalovce a zřídka ořechového dřeva. Před 20. stoletím byly struny vyrobené z ovčího střeva, ale poté se začal používat plast. Celková velikost *komuzu* závisí na místních tradicích a šikovnosti řemeslníka.⁸⁷

Existuje řada legend o původu *komuzu*. Jedna z nich vypráví o kyrgyzském lovcí Kambarkanovi, který znal jazyk mnoha ptáků a volně žijících zvířat, a tak dokázal rozeznat každého z nich podle hlasu. Jednou ovšem uslyšel nový nádherný zvuk, který nemohl rozeznat. Vylezl na strom, aby získal lepší přehled a náhle uviděl dvě větve, které byly spojeny střevem veverka. A zdálo se, že zvuk přichází z tohoto „řetězce“. Vzal tento „řetězec“ a kus dřeva a vyrobil si pro sebe nástroj a tím se stal otcem melodie. Jiná legenda vypráví o hráči na *komuz*, který se spřátelil se slavíkem. Slavík byl unešený jeho hrou, a proto ho požádal, aby ho naučil zpívat jako *komuz*.

V Biškeku je možné spatřit malé děti hrající na tento nástroj. Ulukmyrza hraje na *komuz*, jenž dostal jako dar od svého otce. Hraje především na oslavách a významných příležitostech. V Turecku jsem se setkala s mužem, který je považovaný za nejlepšího muzikanta ve vesnici. Začal se učit na *komuz*, když mu bylo 20 let a hraje více než 30 let. *Komuz* získal jako dar od jeho příbuzných v Kyrgyzstánu.

Mnoho událostí je známých v různých formách mýtů a legend, jelikož kyrgyzská literatura nebyla písemně zaznamenaná do dvacátého století. Ústní tradicí se přenášely legendy,

⁸⁶ Komuz je třístrunný nástroj hruškovitého tvaru vyrobený z jednoho kusu dřeva.

⁸⁷ *Komuz. Traditional music and musical instruments of the Kyrgyz* [online] 2010–2011 [cit. 2. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.sounds.kg/en/instrument/strynna>>.

mýty, příběhy, eposy o mýtických válečnících včetně Manase, Jayin-Bayise, Kurmanbeka a Er Tabidliho.⁸⁸

Za nejznámější dílo je považovaný epos Manas. Mnoho historických událostí, které jsou popsány v eposu, se skutečně odehrály. Ovšem hlavní část práce je pouze lidová legenda. Epos vypráví o silném muži Manasovi, který sjednotil všechny Kyrgyze.⁸⁹ Epos Manas je považovaný za nejdelší epos na světě, např. je dvakrát delší než indický epos Mahabharata. V eposu nalezneme zmínky od historie přes náboženství, filosofii a psychologii až po zobrazení běžného života lidí.

Kyrgyzové v Ulupamiru si předávají ústní tradicí eposy, básničky, příběhy, folkové písničky, rčení, přezdívký, hádanky z generace na generaci. Tématem jsou převážně láska, svatba, odchod z rodné země a z Pamíru. Od roku 1997 se začaly publikovat některé etnografické a lingvistické práce, ovšem většina z nich stále čeká na sběr. Samozřejmě k nejznámějšímu eposu patří Manas, ale na důležitosti neztrácení ani Samatei, Maktym, Chong teke.

Stará kyrgyzská žena vyprávěla příběh, který jí říkala její babička.

„Při pozdním večeru si starší ženy povídaly s mladými dívkami z vesnice, když náhle uslyšely štěkání psů. Šly se kouknout ven a uviděly patnáct hrůzostrašných příšer. Okamžitě se běžely schovat do domu. Po chvílce se příšery přiblížily jejich domu a jedna obluda vstoupila do místnosti, kde se schovávaly staré ženy. Mladé ženy neváhaly ani minutu a vrhly rozpálené železo na nestvůry. Příšery křičely a poté spadly na zem. Ženy pokračovaly s vrháním rozpáleného železa na jejich těla. I hlas poslední křičící obludy ustal a příšery byly mrtvé. Ráno ženy viděly, že nos, uši, tvář a tělo jedné příšery byly popálené od železa, ale pouze nehet zůstal celý, a proto ho dnes nazývají Železný nehet. Poté se ženy šly kouknout na náves, kde viděly mrtvá těla starých mužů, ale i dětí. Aby ženy neviděly tuto zkázu, opustily vesnici. Příšery zabily všechny kromě žen.“

⁸⁸ Art. Kyrgyz jer [online] 2007 [cit. 19. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kyrgyzjer.com/en/kg/section27/section254/>>.

⁸⁹ HORÁK, Slavomír. Manas [online]. 2012 [cit. 2014-02-05]. Dostupné z: <<http://slavomirhorak.euweb.cz/sa1999-manas.htm>>.

V minulosti byla tradice *Akyn-Ashyk* bohatá, ovšem v současnosti nehrají velmi důležitou roli, protože mladá generace v Kyrgyzstánu i Turecku se o tento druh umění příliš nezajímá. Mistři, kteří umí básně recitovat bez příprav, jsou nazýváni *yrchy*.⁹⁰

V průběhu mnoha staletí písně a hudba se předávaly mezi kočovnými Kyrgyzy a vytvářely bohaté kulturní dědictví jak ústní, tak fonetické. Ruský vliv zapříčinil, že tradiční muzika byla zapsaná ve formě, ovšem ne v notovém zápise. Rusové také přinesli různé formy hudby jako klasiku, jazz, rock atd.

Závěr

Kyrgyzské tradice úzce souvisí s životem polonomádské společnosti. Kočovnictví položilo základ téměř všech tradic a ovlivňuje většinu aspektů života kyrgyzského národa od řemeslné výroby přes kuchyň až po rodinné obřadnosti. Tradice kočovného života zaujímá v životě Kyrgyzů důležitější roli než islám. Svatým místem pro muslimy je mešita, ovšem v Ulupamiru byla zničena při zemětřesení v roce 2011. Jedním z nejvýznamnějších muslimských svátků je *Kurman Ait*, při kterém jsou obětovaná zvířata. Během *kurban bayramu* v Ulupamiru obětují stovky ovcí.

Ovce společně s koňmi patří k nejcennějším zvířatům. Nejdovednější a nejsilnější jezdci se mohou účastnit *kökbörü*, které se hraje při speciálních příležitostech a oslavách. Mladí lidé z kyrgyzských měst neprojevují zájem o *buskhashi*, ale stále ctí tradici a význam hry pro národní cítění. Vesnice Ulupamir žije *kökbörü*, dokonce v tureckém národním týmu jsou všichni hráči Kyrgyzové.

Ovce je součástí i rodinných obřadností jako při narození dítěte, ovšem svatba nadále zaujímá podstatné místo. Kyrgyzové se potýkali od příchodu do Turecka s problémem endogamního manželství, a proto v současnosti uzavírají sňatky s Turky, popř. Kurdy. Na svatbách se tedy zpívají kyrgyzské písně a tančí turecké tance. Únosy nevěst jsou hluboce zakořeněnou tradicí. V Ulupamiru ji považují za jediné možné východisko pro svatbu s milovaným, pokud si to rodina nepřeje. Po obřadu *nikah* opouštějí novomanželé vesnici na rozdíl od společnosti v Kyrgyzstánu, která novomanžele toleruje a dovoluje jim zůstat. V Kyrgyzstánu dochází k přeměně patriarchální rozšířené rodiny na rodinu nukleární, zatímco v Ulupamiru přetrvávají silné rodinné vazby. Významnou charakteristikou zůstává silné povědomí o rodové příslušnosti pro Kyrgyzy.

Rodiny se scházejí při významných událostí, ale i na rodinné pikniky, při kterých se podávají nejznámější kyrgyzská jídla jako *bešparmak*, *plov*, *manty*. Vanští Kyrgyzové vaří

⁹⁰ HAN-WOO, Choi. Ethnological Review of the Van Kyrgyz. *International Journal of Central Asian Studies*. 2010, č. 14, str. 197.

velké *manty* jako v Kyrgyzstánu, i když v Turecku jsou běžnější malé *manty*. Národním nápojem pro Kyrgyze je kumys, ale v Ulupamiru ho nevyrábějí a preferují *ayran* či čaj. Kyrgyzové v Ulupamiru se snaží vyrábět a být soběstační ve vlastních produktech jako chléb, jogurt, *ayran*, skopové maso a další. V Kyrgyzstánu je možné vidět postavené jurty, u kterých pastevci nabízejí různé produkty jako *kumys* či *kurut*. Jurty slouží k významným ceremoniím nejčastěji spojených s rodinnými obřadnostmi. Pokud si je Kyrgyzové nemohou dovolit kvůli financím či problémům s umístěním, pronajímají si je nebo je sdílejí jako v Ulupamiru, kde jsou k dispozici pouze dvě jurty.

V jurtách jsou k vidění barevně zdobené koberce vyráběné z plstěného materiálu. Dlouhou tradici koberců převzaly dívky z oblasti Van. V Ulupamiru založily dům, kde tkají *hereke* koberce. Při tkání je provázejí zvuky *komuzu* a kyrgyzských písní. Kromě koberců vyrábějí boty, podložky, talíře, čepice, ale i domácí sýr a chléb. Ulupamiřané jsou soběstační v řemeslné výrobě, dokonce se výroba rozšiřuje do dalších měst jako Istanbul.

Téměř každé kyrgyzské řemeslo má počátek v nomádkém stylu života, jehož umění bylo možné předávat materiální stránkou, ale i součástí nejrůznějších tradic. Dodnes se předává z generace na generaci výroba koberců, hraní na hudební nástroje, zpěv folkových písniček, vyprávění příběhů atd.

Seznam použitých zdrojů

- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları* [online]. 2007 [cit. 1. 12. 2013]. Dostupné z: <<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>>.
- Art. Kyrgyz jer* [online]. 2007 [cit. 19. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kyrgyzjer.com/en/kg/section27/section254/>>.
- EMERICK, Yahiya. *The complete idiot's guide to understanding Islam*. Indianapolis, IN: Alpha, c2002, xxiii, 383 p. ISBN 978-00-286-4233-3.
- Erciş Ulupamir Köyü'ndeki Kırgızlar Yardım Bekliyor. In: *Haberiniz* [online]. 2011 [cit. 17. 12. 2013]. Dostupné z: <http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/haber42495-Ercis_Ulupamir_Koyundeki_Kirgizlar_Yardim_Bekliyor.html>.
- HAN-WOO, Choi. Ethnological Review of the Van Kyrgyz. *International Journal of Central Asian Studies*. 2010, č. 14.
- HORÁK, Slavomír. *Manas* [online]. 2012 [cit. 5. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://slavomirhorak.euweb.cz/sa1999-manas.htm>>.
- HORÁK, Slavomír. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1472-4.
- In Kyrgyzstan, Polygamy's Rise Takes Its Toll*. [online] Radio Free Europe, 2014 [cit. 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.rferl.org/content/In_Kyrgyzstan_Polygamys_Rise_Takes_Its_Toll_On_Women/1977852.html>.
- Jak se stát muslimem*. [online] Islamweb, 2010 [cit. 19. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.islamweb.cz/fatwy/fatwa.php?fatwaId=104>>.
- KALYBEKOVA, Asel. *Kyrgyzstan: Bride Kidnapping Not Just a Rural Phenomenon*. [online] Eurasianet.org, 2013 [cit. 19. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.eurasianet.org/node/66952>>.
- KAYIPOV, Sulayman. Ethnological Review of the Van Kyrgyz. *International Journal of Central Asian Studies*. 2010, č. 14.
- KOKAISL, Petr a kol. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-772-8.
- Komuz. Traditional music and musical instruments of the Kyrgyz* [online] 2010–2011 [cit. 2. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.sounds.kg/en/instrument/strynna>>.
- LAMBERT, Larry B. *Buzkashi* [online]. 2010 [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: <<http://www.afghan-network.net/Culture/buzkashi.html>>.

OPKINS, Ben. *Ölmüş Bir Koyunu Değerlendirmenin 37 Yolu*. 2006.

Population and Housing Census of the Kyrgyz Republic of 2009: Book I. Main social and demographic characteristics of population and number of housing units. Bishkek: National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2009.

SARDAR, Ziauddin a Richard JANDA. *Islám: Náboženství, historie a budoucnost*. Brno: JOTA, s. r. o., 2010. ISBN 978-80-7217-628-1.

Tatar yemekleri: Kurut. [online] Tataryemekleri blogspot, 2010 [cit. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://tataryemekleri.blogspot.cz/2010/12/kurut.html>>.

The Kyrgyz horse: Kyrgyz customs and national traditions. [online] Oriental Express Central Asia, 2003–2014 [cit. 25. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.kyrgyzstan.orexca.com/horse.shtml>>.

The World Factbook. [online]. Central Intelligence Agency, 2012 [cit. 16. 11. 2013]. Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>>.

VAN HERPEN, Wilco. *An old Kyrgyz village in eastern Turkish town*. [online]. Hurriyet Daily News, 2012, č. 2 [cit. 22. 10. 2013]. Dostupné z: <<http://www.hurriyetaailynews.com/an-old-kyrgyz-village-in-eastern-turkish-town.aspx?pageID=238&nID=11665&NewsCatID=379>>.

Van'da Kırgız süvari birliği. In: *Milliyet Haber* [online]. 2013 [cit. 11. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://gundem.milliyet.com.tr/van-da-kirgiz-suvari-birligi/gundem/gundemdetay/14.04.2013/1693471/default.htm>>.